

Vpliv ekonomske krize na kriminaliteto zoper umetnine

Saša Kuhar

Namen prispevka:

Namen prispevka je pokazati ali ekonomska kriza vpliva na kriminaliteto zoper umetnine.

Metodologija:

Prispevek je nastal s pomočjo analize vsebine pisnih virov s področja obravnavane tematike.

Ugotovitve:

V času ekonomske krize je zaznati porast premoženjske in nasilniške kriminalitete. Nezaposleni se obračajo h kaznivim dejanjem kot edinemu viru pridobivanja finančnih sredstev. Drugi pa so vedno bolj pripravljeni kupovati ukradeno blago, kar posledično vodi k povečanju kriminala in še večjemu številu tatvin, da bi zadostili povpraševanju. Na trgu umetnin je zaznati povečanje števila ponaredkov in del, ki imajo ponarejene certifikate, znatno pa se je povečalo tudi število plenjenj arheoloških najdišč. Zavedati se je potrebno, da je umetnina v negotovih časih dobra investicija, saj ohranja premoženjsko vrednost. Umetnina z leti pridobiva na vrednosti, ta pa je v večini primerov neodvisna od tržnih razmer. Na trgu umetnin je zaslediti povečanje števila umetniških del, kajti marsikdo je bil primoran, zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, prodati svoje zbirke umetnin. Nakup umetnin je primeren za tiste, ki vlagajo za daljše obdobje in so trenutno likvidni. Ob tem pa morajo biti kupci pozorni na izvor umetnine, kakovost dela, oznake in posege na umetnini, dokumentacijo, ki spremlja umetnino, kupujejo pa naj v prodajnih galerijah, ki jamčijo za izvirnost dela in ne na črnem trgu.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Literatura na temo kriminalitete zoper umetnine je redka, zato bo prispevek zanimiv za potencialne kupce, preiskovalce ter druge, ki se srečujejo z umetninami.

Ključne besede: umetnina, ekonomska kriza, kriminaliteta zoper umetnine, organiziran kriminal

1 Uvod

Konvencionalna modrost je, da padec v gospodarstvu vodi v povečanje premoženjske in nasilniške kriminalitete. Nezaposleni se obračajo h kaznivim dejanjem kot edinemu viru pridobivanja denarja, drugi pa so vedno bolj pripravljeni kupovati ukradeno blago, saj je le to cenejše. To posledično vodi k povečanju kriminala in še k večjemu številu tatvin, da bi zadostili povpraševanju. Večje število brezposelnih strokovnjakov poveča ponudbo vrhunskih talentov za kriminalne organizacije. Poleg tega pa so zaradi ekonomske krize vlade primorane zmanjšati proračunska sredstva tudi organom pregona in sodstvu, kar vse skupaj samo še pripomore k lažjemu delu kriminalnih skupin (Naim, 2012).

Storilci kaznivih dejanj so ugotovili, da je glede na vrednost veliko bolj dobičkonosno protipravno pridobivanje umetnin v primerjavi z zlatom. Začetek organiziranega kriminala na področju umetnin v postmoderini dobi izhaja iz leta 1960, ko je Metropolitanski muzej v New Yorku kupil Rembrandtovo sliko Aristotel ob Homerjevem doprsju za več kot dva milijona dolarjev. Mafija je s pomočjo medijev prišla do podatkov, da so Picassove in Cezannove slike vredne veliko denarja, in jih pričela krasti. Nesporno je dejstvo, da obstaja neposredna povezava med poročanjem medijev o cenah umetnin in kraji le teh. Poleg tega pa velja v medijih prepričanje, da kraja umetnin ni resen kriminal in da tatovi kradejo elitam in ne vsem državljanom. Koliko umetnin je letno ukradenih je težko reči, saj so podatki o ukradenih umetninah pomešani s podatki o drugih ukradenih predmetih (Mazi, 2009).

Velikokrat je potrebno za zaznavo kaznivega dejanja zoper umetnine imeti posebna znanja in sposobnosti. Ponaredki so dandanes tako kakovostni kot originali in le izurjeno oko strokovnjaka lahko loči med originalom in ponaredkom. Preiskovalci potrebujejo posebno znanje, da lahko uspešno preiskujejo tovrstna kazniva dejanja. Najboljše bi bilo, da bi vse države imele v okviru policije posebno skupino preiskovalcev, ki bi se ukvarjali s preiskovanjem kriminalitete zoper umetnine. A pomanjkanje finančnih sredstev le to onemogoča (Hufnagel, 2013).

2 Kriminaliteta zoper umetnine

Pod pojem kriminaliteta zoper umetnine uvrščamo dejanja, ki vsebujejo elemente kaznivega dejanja, katere opredeljuje Kazenski zakonik, poleg tega pa je predmet kaznivega dejanja umetnina. V primeru, da dejanje vsebuje obe omenjeni predpostavki, lahko šele tedaj govorimo o kaznivem dejanju zoper umetnine (Conklin, 1994).

Kazniva dejanja zoper umetnine obsegajo kazniva dejanja, ki so bila storjena zoper slike, fotografije, grafiko, risbe in kipe, dekorativne predmete, antikvitete, etnografske predmete, orientalsko in islamsko umetnost, raznovrstne predmete, kot so: knjige, kovanci, medalje ter viteška oziroma bojna oprema (Conklin, 1994).

Kazniva dejanja zoper umetnine lahko razdelimo v več skupin in sicer: tatvine, ponarejanje umetnin, tihotapljenje umetnin, vandalizem, uničenje umetnin kot posledica vojne, malomarno ravnanje z umetninami in goljufija.

Tako kot pri vseh drugih oblikah kaznivih dejanj, se tudi na področju umetnin storilci tovrstnih kaznivih dejanj med seboj razlikujejo; tako glede načina storitve kaznivega dejanja (modus operandi), kot tudi glede na interes, ki jih je vodil v to dejanje. V večini primerov gre za poznavalce umetnosti in umetnin, ki imajo izostren okus za dragocenosti in se za storitev kaznivega dejanja vnaprej pripravljajo. Ideja, da gre za storilce, ki ljubijo umetnost je dvomljiva, saj jih zanima le premoženjska korist. Trgovanje z ukradenimi in ponarejenimi umetninami je delo dobro organiziranih kriminalnih skupin. Nesporno je, da je s tovrstnimi kaznivimi dejanji možno protipravno pridobiti veliko premoženjsko korist, kazni pa so v primerjavi z drugimi kaznivimi dejanji, izredno nizke (Bull, 2013).

Tatvina umetnin je najpogostejša oblika kaznivega dejanja zoper umetnine tako pri nas kot po svetu. Prav nasprotno pa je delež odkritja ukradenih umetnin izjemno nizek. Po uradnih podatkih je raziskanih le okoli 10% kaznivih dejanj zoper umetnine.

Po številu prevladujejo tatvine umetnin iz cerkva in zasebnih zbirk, celotno število pa javnosti ne bo nikoli znano, saj so v večini primerov prijavljene le tatvine priznanih umetniških del (Kursar Trček, 2002). Z ukradenimi umetninami se financirajo najhujše oblike organiziranega kriminala. Storilec je vseeno kaj se ukrade, pomembno je le, da prinaša čim večji zaslužek. A zavedati se je potrebno, da je svetovno znano ukradeno umetnino izjemno težko prodati, v kolikor storilec ni imel že v naprej izbranega kupca. V primeru, da se ukrade svetovno znana umetnina, policije s pomočjo interneta v nekaj minutah podatke razpošljejo po celem svetu, kar onemogoči prodajo umetnine tako na regularnem kot črnem trgu. Svetovno znane ukradene umetnine se običajno uporabijo za izsiljevanje lasnikov za čim večjo odkupnino, s katero se nato naprej financirajo kriminalne skupine, ali sekot že računano ukradejo po naročilu posameznika, ki želi imeti umetnino v svoji osebni zbirki (Charney, 2009; 109).

Policija v svojih zbirkah podatkov ne beleži kaznivih dejanj zoper umetnine ločeno od druge premoženjske kriminalitete, kar onemogoča dejanski vpogled v številčnost in raziskanost tovrstne kriminalitete, hkrati pa osebe, ki želijo preučevati kriminaliteto zoper umetnine, ne morejo pridobiti relevantnih statističnih podatkov (Bull, 2013).

3 Vpliv ekonomske krize na kazniva dejanja zoper umetnine

Poleti leta 2007 je na trgu drugorazrednih hipotekarnih posojil v Združenih državah Amerike izbruhnila kriza, ki se je zaradi visoke medsebojne povezanosti mednarodnih finančnih trgov razširila v svetovno finančno in gospodarsko krizo. Nastanku krize je botrovalo več različnih dejavnikov, ki so se med seboj dopolnjevali. Vse se je začelo s pokom nepremičninskega mehurčka v ZDA, ki je povzročil nastanek finančne krize, ki se je hitro razširila na finančne trge po vsem svetu. Za seboj je potegnila tudi realni sektor, kar se posledično odraža v nižji gospodarski rasti, višji stopnji brezposelnosti, zmanjšani potrošnji, nezaupanju potrošnikov in vlagateljev.

Krčenje državnih proračunov, sprejemanje kredibilnih načrtov, kako se spoprijeti s krizo in na kakšen način zmanjšati prevelike finančne primanjkljaje, izboljšanje konkurenčnosti in okrepitev bančnih sistemov je le nekaj izmed ukrepov, s katerimi so se pričele srečevati države, podjetja in potrošniki zaradi vpliva ekonomske krize. Negativni vplivi krize so se začeli kazati že v drugi polovici leta 2008. Podatki kažejo, da je recesija v obdobju od leta 2009 dalje zares vplivala na vedenje potrošnika.

Tudi nedovoljena trgovina z umetninami je odvisna od povpraševanja na trgu umetnin, izboljšav v prometu in politični nestabilnosti v posameznih državah.

Rast števila tatvin v muzejih v zadnjih letih nekateri pripisujejo gospodarski krizi in posledično zmanjšanju proračunskih sredstev za varnost v muzejih. Poleg tega se širijo govorice, da gre v veliko primerih za notranje (insiderske informacije), ki pripomorejo storilec hitro izvedbo tatvine in v kratkem času prisvojitve umetnin večje vrednosti.

Preiskovalci so ugotovili, da so alarmi učinkoviti, če jim sledi hiter odziv. Zadnji trendi kažejo, da muzeji še nikoli niso bili tako dobro varovani kot danes, število krajev umetnin pa vseeno narašča. Razlog za to je lahko v tem, da tatovi umetnin ne kradejo več ponoči, ko so muzeji dobro zaščiteni. Tatvine izvedejo podnevi, pri čemer uporabijo bliskovit napad. Med odpiralnim časom z maskami na obrazih in orožjem v rokah vstopijo v muzej, presenetijo neoborožene varnostnike ter

prestrašijo obiskovalce in turiste. A najbolj slavna ukradena umetniška dela bodo najverjetneje najdena, saj zanje praktično ni tržišča. Znale dragocene umetnine se ne prodajo niti na črnem trgu (Mazi, 2009).

Za umetnine, ki jih storilci pridobijo neposredno iz zemlje ali morja velja, da strokovnjakom in širši javnosti niso znane, zato jih je izredno težko odkriti. Običajno jih izkopavajo ali se za njimi potapljuje lokalni kmetje in ribiči ter jih za zelo nizke vsote denarja prodajajo lokalnim pripadnikom kriminalnih združb. Ti jih nato pretihotapijo v tujino, priskrbijo lažne certifikate o izvoru, jih prodajajo na svetovnem spletu, v starinarnicah ali na boljših trgih. Tovrstna kazniva dejanja je najtežje odkriti in ugotoviti obseg le teh. Takšno ropanje obsega približno tri četrtine kriminala na področju umetnin.

A vpliv ekonomske krize je še posebno vplival na povečanje števila ponaredkov na trgu. Namreč trg z umetninami je zelo donosen posel. Nova dela klasikov se pojavljajo zelo redko in zaradi tega dosegajo astronomske cene. Za Picassov akt je neznan kupec pri Christieju v New Yorku plačal 81 milijonov evrov. Gre za velike zasluške, konkurenčni boj za redko novo blago pa je velik. Zaradi strahu, da bi ponudnik odšel drugam, galerije premalo preverjajo izvor umetnin. Poleg tega izvedenci svojim naročnikom raje potrdijo pristnost slike, kakor da bi s sumom ponaredka pokvarili kupčijo (Zgonik, 2013). K temu je potrebno dodati, da trg umetnin ni varen pred posli, v katerih se vrti denar sumljivega izvora, umetniško navdihneni bogataši pa želijo ostati anonimni. Vse naštetu pa žal koristi ponarejevalcem, ki na trg le z malo truda ponudijo ponaredke.

V Sloveniji se je v zadnjem letu zgodil primer, ko naj bi posameznik posojilo pri banki zavaroval s sliko, za katero naj bi se sedaj izkazalo, da je ponaredek (Perčič, 2013). Zaščita pred nakupom ponaredka je, da pred nakupom vrednejšega umetniškega dela preverite kakovost dela, preverite spremno dokumentacijo umetnine in ne kupujte brez poprejšnje informacije. Vrednejše slike je potrebno kupiti v prodajnih galerijah, ki slike evidentirajo preko Narodne galerije in s tem jamčijo za izvirnost dela, ne pa na črnem trgu. Običajno je tudi tako, da umetnino pred prodajo pregledajo še likovni kritiki ali restavratorji. Poleg umetnine boste dobili priložena tudi mnenja, certifikate in račune. Dodatna prednost kupovanja slik v galeriji je, da zanje vedno dobite jamstvo, in tudi če šele s časoma ugotovite, da so vas in še prej galerijo s ponaredkom pretentali, vam bo galerija povrnila kupnino.

Ukradene slovenske umetnine se prodajajo tudi na svetovnem spletu, sicer pa je povpraševanje po ukradenih ikonah največje v severni Evropi in Rusiji. Glede na podatke je v teh državah tudi končni cilj umetnin, ki jih tatovi nakradejo po slovenskih cerkvah.

V preteklosti so prevladovali kraje kipov iz bakra in bronu. V času krize pa se je povečalo število kaznivih dejanj zoper kipe narejene iz kovine. Razlog je v tem, da se je cena kovine na trgu zvišala in posledično so se povečala tudi tovrstna kazniva dejanja. Zavarovalnice so zaradi povečanja tovrstnih tatvin predlagale lastnikom umetnin iz kovin, da izvedejo varnostne ukrepe zamenjave originalov z replikami, originalno delo pa naj shranijo na varnem kje drugje (Brown, 2011).

Zastavlja se vprašanje na kakšen način preventivno ukrepati, da bi zmanjšali tovrstna kazniva dejanja. Kip lahko z jekleno pletenico za ribolov povežemo s podstavkom in pod njim namestimo senzor, ki zaznava tresljaje. Takšnega sistema tatovi ne morejo opaziti, ker je podstavek običajno votel. V primeru, da se kip dvigne, ga zadrži prej omenjena jeklena pletenica, ki je ni mogoče prerezati, hkrati pa se sproži tudi alarm. Tovrstni ukrep stane približno 50 evrov.

Umetnine so alternativa drugim naložbenim produktov, kot so delnice, obveznice in premoženje. Poleg zlata so umetnine blago, ki generira stalne donose, saj v daljšem časovnem obdobju pridobijo na vrednosti (Yuge, 2011). Preiskovanje kriminalitete zoper umetnine je zahtevno, ponudba umetnin omejena, povpraševanje pa nikoli ne usahne. Vse to še dodatno povečuje nezakonite posle in poganja črni trg umetnin.

Glavna težava pri preiskovanju kaznivih dejanj zoper umetnine je, da policisti ne vedo veliko o umetnosti in da umetniki, ki jim pomagajo, niso dovolj veščji v preiskovalnih metodah. Podobno velja tudi za sodnike, finančne in umetniške ustanove, pri čemer pa velja poudariti, da ni uspešne preiskave brez tesnega sodelovanja omenjenih oseb in institucij.

Naraščanju trgovine z umetninami botruje predvsem dejstvo, da je umetnost v negotovih časih, ki so prisotni na razvitih trgih EU in ZDA, zanesljiva naložba in hranilec vrednosti (Gerlis, 2011). Vrednost umetnine ima prednost v tem, da se skozi daljše časovno obdobje ohranja ali celo povečuje. Za razliko od ostalih vrst sredstev so v izdelkih iz umetnosti prisotni čustveni in estetski dejavniki, ki so glavni nosilci vrednosti.

Sodeč po raziskavah so umetniški trgi v razcvetu predvsem v razvijajočih se državah, kot na primer na Kitajskem, kjer ponudniki preko spletnih sejmov, dražb in z razvojem umetniških indeksov tovrstne produkte približujejo čedalje večji premožni populaciji. Poleg tega je umetniški trg v porastu tudi v Združenih državah Amerike, kjer je bilo v prvi polovici leta 2013 zaslediti trend naraščanja v prodaji umetnin (Tully, 2013).

Zaradi gospodarske krize in zmanjšane prodaje umetnin so njihove cene v povprečju upadle. Nekatera podjetja zaradi nelikvidnosti prodajajo slike po ugodnejših cenah, kot so jih pred leti kupovala. Cene so nižje tudi do 50 odstotkov v primerjavi s časom pred krizo. Tudi kriminalci so izkoristili gospodarsko krizo in na umetniški trg lansirali veliko število ponaredkov in uplenjenih umetnin. Ponaredke lahko najdemo celo v galerijah, čeprav se to zgodi le redko, največkrat v primeru slabe kakovosti, saj jih izkušeno oko galerista hitro opazi.

Finančna kriza in posledično zmanjšanje proračuna vodi k temu, da preiskovalci ne pridobijo nujno potrebnega izobraževanja, ki bi pomagalo pri sami zaznavi in preiskovanju kaznivih dejanj zoper umetnine.

Vedno več ljudi svoje prihranke vlaga v nakup umetnin. Razlog za to lahko najdemo v padcu cen delnic, propadanju bank in slabitvi borz, negotovosti pri cenah zlata in še bi lahko naštevali. Tako vidijo v nakupu umetnin naložbo, ki se jim bo v prihodnosti obrestovala, hkrati pa umetnina predstavlja enkratnost in užitek (Rituper Rodež, 2011).

4 Zaključek

Težko je dokazati, da kriza vpliva na povečanje kaznivih dejanj zoper umetnine. Preiskavnost tovrstnih kaznivih dejanj je v povprečju 10%. Na podlagi ugotovitev, do katerih pridemo z razrešitvijo zgolj tolikšnega števila primerov, pa ne moremo splošiti na celotno kriminaliteto zoper umetnine.

Umetnost je v negotovih časih, ki so prisotni na razvitih trgih EU in ZDA, zanesljiva naložba in hranilec vrednosti. Cene umetnin imajo namreč prednost v tem, da se lahko zaščitijo ali celo povečujejo ter so povsem neodvisne od tržnih razmer. Za razliko od ostalih vrst sredstev so v izdelkih iz umetnosti prisotni čustveni in estetski dejavniki, ki so glavni nosilci vrednosti.

Sodeč po raziskavah so umetniški trgi v razcvetu predvsem v razvijajočih se državah, kot na primer na Kitajskem, kjer ponudniki preko spletnih sejmov, dražb in z razvojem umetniških indeksov tovrstne produkte približujejo čedalje večji premožni populaciji.

Vse zgoraj naštetu je razlog, da je za učinkovito preprečevanje kriminalitete v zvezi z umetninami potrebno zagotoviti hitro in varno izmenjavo informacij med državami. Nedovoljene trgovine z umetninami ni mogoče zaznati ali preprečiti brez mednarodnega sodelovanja na področju kazenskega pregona, carinskih organov in umetnostne industrije po vsem svetu.

Čeprav ni mogoče natančno opredeliti odnosa med kaznivim dejanjem in ekonomskim dejavnikom, dokazi kažejo, da je porast kaznivih dejanj povezan z gospodarsko klimo. Takšne ugotovitve so skladne s kazensko teorijo motivacije, kar kaže, da gospodarska kriza povzroča povečanje kaznivih ravnanj premoženjske kriminalitete (UNODC, 2012).

Literatura

- Brown, M. (2011). Barbara Hepworth sculpture stolen from London park. *The Guardian*. Pridobljeno na <http://www.theguardian.com/artanddesign/2011/dec/20/barbara-hepworth-sculpture-park-stolen>.
- Bull, T. (2013). *Property of a Hong Kong Gentleman, Art Crime in Hong Kong – Buyer Beware*. Pridobljeno na <http://art-crime.blogspot.com/2013/08/2013-arca-art-and-cultural-heritage.html>.
- Charney, N. (2009). Four Art Crimes and Their Effect on the Art Trade. V N.Charney (ur.) *Art and Crime*. (107-110). California.
- Conklin, John E. (1994). *Art crime*. London, Westport (Conn.).
- Gerlis, M. (2011). Art market jitters over financial turmoil. *The Art Newspaper*. Pridobljeno na <http://www.theartnewspaper.com/articles/Art-market-jitters-over-financial-turmoil/24443>.
- Hot Market For Cheaper Contemporary Art?, Pridobljeno na <http://www.forbes.com/sites/kathryntully/2013/07/16/hot-market-for-cheaper-contemporary-art/>.
- Hufnagel, S. (2013). *Shifting Responsibilities – The Intersection of Public and Private Policing in the Area of Art Crime*. Pridobljeno na http://art-crime.blogspot.com/2013/08/2013-arca-art-cultural-heritage_23.html.
- Kursar Trček, A. (2002). Vrste kaznivih dejanj zoper umetnine. *Dnevi varstvoslovja*. Ljubljana, Visoka policijsko-varnostna šola.
- Mazi, B. (2009). Ukradene umetnine so valuta v mafijskih poslih. *Dnevnik*. Pridobljeno na <http://www.dnevnik.si/objektiv/vec-vsebin/1042304016>.
- Naim, M. (2012). *Mafia States*, Pridobljeno na <http://www.moisesnaim.com/writings/mafia-states>.
- Perčič, A., Lončar, A. (2013). Neuradno: Riemer pri NLB zastavil ponarejeno sliko. *Finance*. Pridobljeno na <http://www.finance.si/8343678/Neuradno-Riemer-pri-NLB-zastavil-ponarejeno-sliko>.

- Rituper Rodež, N. (2011). *Pravijo, da je zdaj čas za nakup umetniškega dela*. Pridobljeno na <http://www.pomurje.si/aktualno/pomurje/pravijo-da-je-zdaj-cas-za-nakup-umetniskega-dela/>.
- Tully, K. (2013). Hot Market For Cheaper Contemporary Art. *Forbes*. Pridobljeno na <http://www.forbes.com/sites/kathryntully/2013/07/16/hot-market-for-cheaper-contemporary-art/>.
- UNODC. (2012). *Economic crises may trigger rise in crime*. Pridobljeno na <http://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2012/February/economic-crises-can-trigger-rise-in-crime.html>.
- Verč. T. (2010). *Gospodarska kriza in njen vpliv na trg dela v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana.
- Yuge. D. (2011). *Global art market rebounds from financial crisis*. Pridobljeno na http://news.xinhuanet.com/english2010/culture/2011-10/09/c_131181487.htm.
- Zgonik, A. (2013). Trg z umetninami: živimo s ponaredki med ponaredki. *Delo*. Pridobljeno na <http://m.delo.si/clanek/164685>.